

Nya undersökningar av röset i Huskvarnaviken

Mikael Nordström & Johan Rönby

Kort bakgrund

Jönköpings läns museum och Södertörns högskola genomförde 4–7 juni 2003 en mindre arkeologisk provundersökning av ett sterröse i Huskvarnaviken. Röset är beläget på cirka fyra meters djup, 400 meter från dagens strandlinje, och ingår i fornlämning 140 i Ljungarums socken. Syftet med undersökningen var att genom ett begränsat ingrepp försöka utröna lämningens typ, karaktär och ålder. Detta som underlag för planering av en eventuell större undersökning i framtiden.

Sedan 1960-talet har det genom Harry Bergenblads arbete varit känt att Huskvarnavikens vatten döljer förhistoriska lämningar. Orsaken till att dessa lämningar har hamnat under vatten är att landhöjningen är större i norra delen av sjön än i södra. Sjön har därför under årtusendena "tippat" mot syd och dränkt delar av de förhistoriska strandområdena.

År 1996 utförde Jönköpings läns museum och Riksantikvarieämbetet UV en utredning av Huskvarnaviken. Under de senaste åren har länsmuseum och Södertörns högskola i samarbete med marinarkologer vid Southamptons universitet genomfört en omfattande bottenkartering av såväl Huskvarnaviken som Jönköpingsviken. Resultatet av denna indikerar att de förhistoriska lämningarna är koncentrerade till det område i Huskvarnaviken som Bergenblad utpekade redan på 1960-talet.

Ett bronsåldersröse?

Centralt i detta område, omgiven av förhistoriska torvmossar, stubbar och byggda träanläggningar, ligger ett stort stenröse. Röset, som upptäcktes och dokumenterades av Harry Bergenblad 1982, är nästan 20 meter i diameter och höjer sig knappt två meter över botten. Såväl formen på röset, placeringen i landskapet samt nivån i förhållande till sjöhöjningen gör att det skulle kunna handla om en gravanläggning från bronsåldern.

I södra Vättersänkan är bronsåldern väl representerad i form av både gravanläggningar och fynd. Främst märks det

minst dussinet stora högar som anlagts runt Munksjön. I ett fall ligger en gravhög, Lustigkulle, exponerad ner mot Vättern. Majoriteten av bronsåldersgravarna är högar, även om det finns uppgifter om att en av dessa är ett röse som täckts med torv i sen tid. Då flertalet högar vid undersökningar visat sig innehålla kärnrösen finns naturligtvis möjligheten att torv- och humusskiktet spolats bort och att röset i Huskvarnaviken är vad som återstår av en gravhög. Storleken antyder dock att det handlar om ett "riktigt" bronsåldersröse.

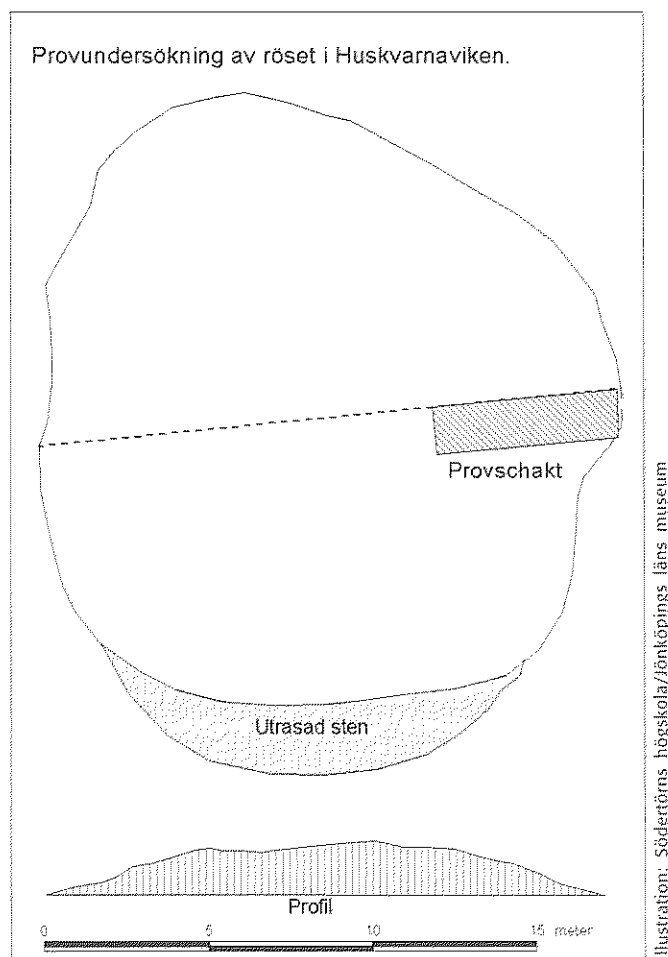

Bild 1 Röset i plan och profil.

Illustration: Södertörns högskola/Jönköpings läns museum

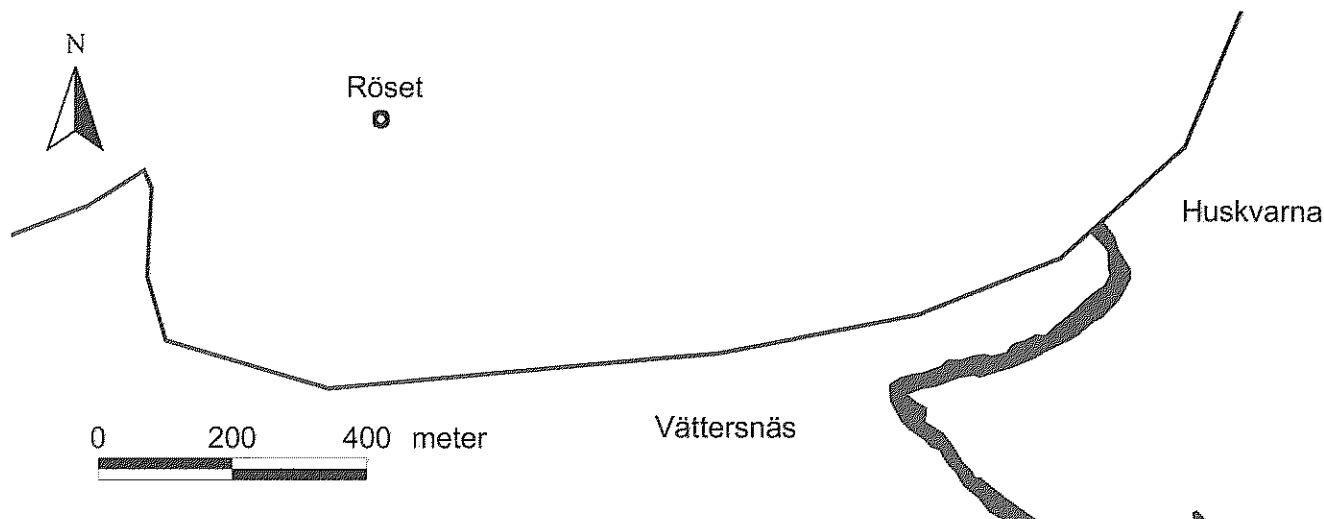

Bild 2. Karta över Huskvarnaviken med platsen för röset markerad.

Illustration: Södertörns högskola/Jönköpings läns museum

Huskvarnaviksområdets betydelse under bronsåldern belyses också i de tre fynd som gjorts på botten innanför röset – två svärd från mellersta bronsålder och en halsring från periodens slut. De skall med all sannolikhet betraktas som offerfynd. En alternativ tolkning av röset skulle kunna vara att det handlar om en konstgjord ö, en "crannog". Orsakerna till att bygga sådana anläggningar kan vara fortifikatoriska eller handla om ett visst näringsfång. Modern forskning om crannogar på de brittiska öarna framhåller dock idag också ofta deras roll som offerplatser. De fynd som gjorts av lösfynd i den närliggande mossen är intressanta i detta sammanhang. Gravröse, konstgjord ö och offerplats är möjligtvis också kategorier som inte utesluter varandra utan snarare kanske sammanfaller.

Utförande och resultat

Inledningsvis utfördes en dykande besiktning av hela anläggningen. Diametern på röset varierar på olika platser mellan 17 och 20 meter. Stenpackningen består till största delen av rundade gråstenar, två till fem decimeter stora, men även enstaka större stenar upp till cirka en meters storlek. Förutom de runda stenarna finns även enstaka flata hällar, från cirka sju decimeter till en meter stora. Om dessa förekommer enligt något speciellt mönster eller på vissa platser kunde inte avgöras vid denna undersökning.

Vattendjupet på den omgivande sandbotten är idag cirka fyra meter och röset höjer sig upp cirka två meter. Stigningen är störst några meter in från kanten och mittpartiet av stenröset är relativt platt (se profil). Centralt i anläggningen finns även en svag fördjupning. Rösets södra del förefaller kraftigt utfallet, och stenarna är där utspridda över ett stort område på botten utanför själva anläggningen.

Platsen för provschaktet valdes på rösets östra sida. Ett 5,5×2,0 meter stort område avgränsades och dokumen-

terades med video. Stenpackningens karaktär inom detta område är representativ för hela röset. Mitt i schaktet fanns några enstaka större stenar bredvid varandra, om detta bara är en slump eller om de eventuellt ingår i någon form av kantkedja gick inte att avgöra.

Stenpackningen lyftes därefter bort för hand av dykare och placerades på en tillfällig plats några meter utanför anläggningen. Under stenarna grävdes för hand och med skärlev. Stenpackningen var i schaktets nedre del mycket tunn och bestod i princip bara av ett enda lager sten. Förmodligen är detta frågan om utrasad sten. Cirka två meter in i schaktet mot väster började stenarna överlagras varandra, i schaktets västra ände bestod stenpackningen av cirka fyra till fem lager sten.

Mellan stenarna låg sand som förmodligen ackumulerats här med vågor och strömmar. Botten under stenarna bestod även den av ljus sand. Gränsen mellan "drivsanden" och den ursprungliga bottenytan var svår att avgöra, men den ursprungliga bottenytan förefaller slutta svagt uppåt, mot rösets mitt. En indikation på detta är att det på flera ställen i schaktet påträffades rester av rötter

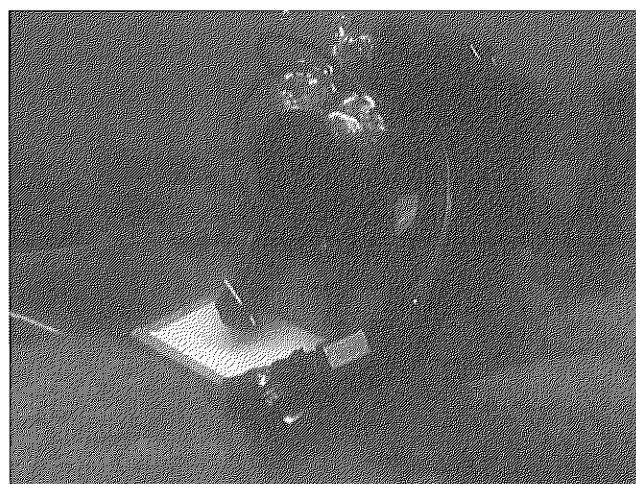

Bild 3. Ritningsdokumentation av röset.

Foto: Johan Rönnby, Södertörns högskola

Bild 4 Avsökning med metallsökare utfördes i provschaktet och i rösets omgivning.

och växtdelar och denna växtlighet förefaller att följa markytan uppåt mot väster. I schaktets västra del så var dessa växtrester relativt omfattande och utgjorde ett tunt organiskt lager direkt under stenpackningen.

Sot, kol och ben

I schaktets sydöstra hörn innehöll det organiska lagret också sot och kol. På två ställen i schaktet påträffades, i sanden under stenpackningen, också små bitar av bränt ben. Osteolog Leif Jonsson vid Arkeologiskt naturvetenskapligt laboratorium (Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet) har tittat närmare på benbitarna och lämnat följande redogörelse:

Benfragmentet är bara cirka fem millimeter stort och väger omkring 0,1 g. Det har inte gått att identifiera benet till djurart. Av vävnadstypen att döma kommer benet från ett däggdjur, och storleken tyder på att det varit av medelstor storlek. Fragmentet innehåller dels kompakt benvävnad från ytskiktet av ett ben, dels rester av spongiös vävnad från det inre av benet. Då fragmentet är så litet har det inte gått att bedöma det formmässigt till benslag. Av intresse i det här fallet är att försöka avgöra om benet är av mänskligt ursprung och därför möjligt att koppla till gravröset. En möjlighet att skilja småfragment av brända människoben från djurben är att uppskatta storleken på de Haverska kanalerna, små blodkärl

som är typiska för däggdjursben.

Tydligast skillnad mellan mänskliga och andra däggdjurs Haverska kanaler kan man se i rördelen av kroppens långa ben (diafyser). Det ben som hittats i röset kommer inte från typisk diafysovävnad, men ett tvärsnitt av benvävnaden visar relativt grova kärl som kan vara rester av Haverska kanaler. Man kan inte utesluta att det rör sig om andra tunna blodkärl. Inget motsäger att benet kan komma från människa, men det kan heller inte uteslutas att benet kommer från annat medelstort däggdjur.

Det återstår att få svar på analyser av träkolet (vilket träslag och hur gammalt enligt ^{14}C -metoden) och vilken typ av växtmaterial som fanns under röset. Där hoppas vi på provsvar senare i vinter. Efter undersök-

ningen återfylldes schaktet med den bortplockade stenen och röset återställdes.

lakttagelserna i provschaktet indikerar att det faktiskt handlar om ett gravröse som dränkts av Vätterns stigande vatten. Tanken fascinerar. Hur såg miljön ut då röset byggdes? Vilka var människorna som beslutade att anlägga graven med utsikt över Vätterns vågor? Frågorna är många och vi hoppas att snart få återvända med nya undersökningar.

*Mikael Nordström är arkeolog vid Jönköpings läns museum och Johan Rönby är docent och ämnesansvarig i arkeologi/marin-
arkeologi vid Södertörns högskola*

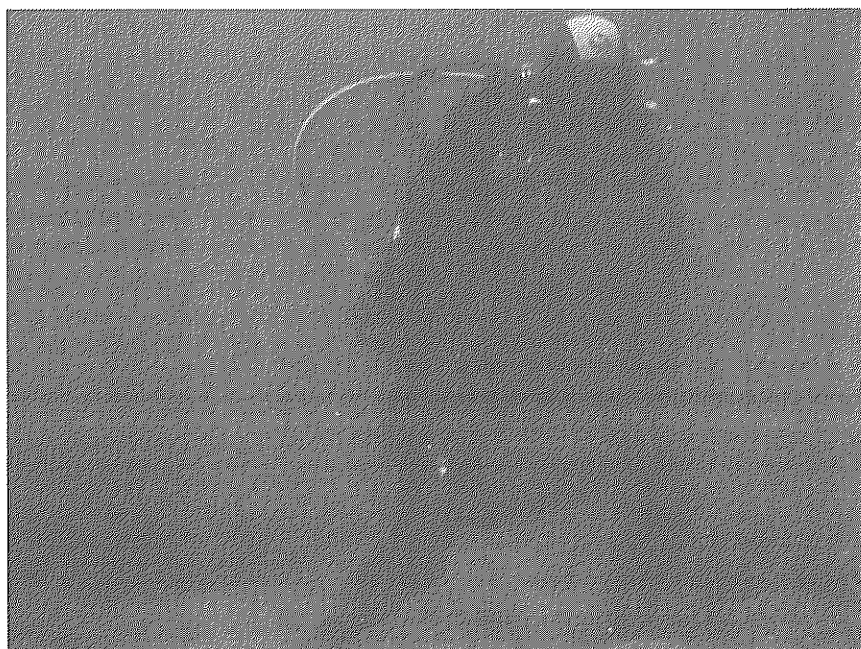

Bild 5 En av arkeologerna i färd med att lyfta bort stenpackningen i provschaktet.